

تحلیل و ارزیابی مشارکت‌های مردمی در توسعه محله‌ای با استفاده از مدل Topsis (مطالعه موردی: منطقه ۶ تهران)

مهرشاد الله ویردی

دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی،
واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

فرهاد حمزه^۱

استادیار جغرافیای سیاسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۲/۰۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۰۴

چکیده

همواره محله‌ها به عنوان کوچکترین واحد تقسیمات شهری و سلول‌های تشکیل دهنده بافت شهری در نظام برنامه‌ریزی شهری نقش ویژه و خاصی را ایفا می‌کند. از آن جایی که محلات در کنار همدیگر به شهر معنا و هویت می‌بخشند، امروزه در بسیاری از شهرها با بحران‌ها و مشکلات محله‌ای روبه‌رو هستند. منطقه ۶ شهر تهران نیز با دارا بودن ویژگی‌های نظیر قدیمی بودن منطقه، موقعیت تجاری و مشکلات کالبدی و مدیریتی با معضلات متفاوتی روبه‌رو است و از این رو رویکرد میزان مشارکت شهروندان در توسعه محله‌ها از جمله فرآیندهایی می‌باشد که می‌تواند تأثیرات بسزایی در رشد و بهبود وضعیت محله‌ها ایفا نماید. در این راستا پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و کاربردی به تحلیل و ارزیابی مشارکت‌های مردمی در توسعه محله‌ای با استفاده از مدل Topsis در منطقه ۶ تهران پرداخته است. جامعه آماری تحقیق حاضر را صاحب نظران حوزه‌های جغرافیای سیاسی مدیریت شهری تشکیل می‌دهند که حجم نمونه تعداد ۳۵ نفر مشخص گردید. در پژوهش حاضر، پنج معیار، میزان مشارکت در اداره امور محله، مشارکت در حفظ فضای سبز محله، مشارکت در تصمیم‌گیری‌های شهری، اطلاع‌رسانی مشکلات محله به مدیران و سطح توسعه یافتگی محله مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد نواحی ۱، ۲ و ۶ از میزان مشارکت تقریباً یکسان و بالایی برخوردار می‌باشند و در این میان ناحیه ۴ و پس از آن ناحیه ۵ از کمترین میزان مشارکت در سطح منطقه ۶ تهران برخوردار می‌باشند.

کلمات کلیدی: مشارکت اجتماعی، توسعه محله، مدل Topsis، شهر تهران، منطقه ۶ تهران.

مقدمه

رشد سریع شهرنشینی همراه با تغییرات اساسی در سبک و شیوه زندگی شهری، افزایش جمعیت کلانشهرها و به دنبال آن کاهش دسترسی‌ها و کاهش سرانه‌ها ظهور مشکلات متعدد شهرنشینی و شهرسازی را در تمامی ابعاد اجتماعی، اقتصادی، محیط زیستی و کالبدی را برای شهرها به همراه داشته است. در این میان یکی از فضاها یی که به شدت از این تحولات متاثر بوده است، نظام محله‌های شهری بوده است که منجر به از هم پاشیدگی و گسست تعاملات و سبک زندگی خاص این گونه محله‌ها گشته است. (رضایی و نگین تاجی، ۱۳۹۴، ۷۰). در این میان توسعه پایدار محله‌ای، توسعه‌ای است که تامین کننده خدمات پایه در ابعاد محیط زیستی، اقتصادی و اجتماعی در کلیه ابعاد به خصوص بعد محله‌ای و بدون تهدید و تخریب سیستم‌های طبیعی، مصنوع و یا اجتماعی است که مشارکت شهروندان در فرآیند توسعه محله‌ای تاثیرات زیادی بر این عوامل را داراست. الکین^۱ و همکارانش در سال ۱۹۹۱ و در کتاب باززنده سازی شهر، چهار عامل آینده نگر ی نسل آینده، محیط زیست، برابری و مشارکت را مد نظر دارد. (elkin et al, 1991).

در زمینه توسعه محله‌ای و دستیابی به پایداری اجتماعی محله‌ها و تعامل میان نسل‌ها و طبقات جامعه همواره عوامل متعددی در آن دخیل هستند که از جمله آن‌ها می‌توان به طراحی مردمی (در نظر گرفتن نیاز و سلیقه مردمی)، کیفیت بخشی به فضاها ی زیستی شهر و محله، ایجاد شبکه‌ای از فضاها ی جمعی، ارزش گذاری به سنت‌های بومی شهر، اطلاع رسانی و آگاهی عمومی در مورد توسعه، ایجاد حس مسئولیت پذیری محیط زیستی، تشویق کاربری‌های مختلف و فن آوری‌های جمعی مناسب (مفیدی شمیرانی، ۱۳۸۳). همواره تحقق اصول توسعه محله‌ای در هر مقیاسی، کارشناسان بسیاری را از سازمان‌ها و نهادهای دخیل در امر مدیریت و برنامه‌ریزی شهری در سطح جهانی را به سوی ترویج نگرش مشارکتی کشانده است. در این نگرش به برنامه‌ریزی از پایین به بالا و توسعه و توانمندسازی محلات شهری به منظور نظارت بر اقدامات توسعه‌ای تاکید شده است و تصمیم گیری و چاره‌اندیشی در مورد حل مسائل شهری مبتنی بر اجتماعات محله‌ای، با هدف تامین شرایط لازم برای رفاه شهروندان در نظر گرفته است. بر اساس جان فریدمن^۲ در حوزه توسعه محله‌ای، چارچوب سنتی برنامه‌ریزی به منظور پاسخگویی متناسب با شرایط امروزه نیازمند تغییر و دگرگونی است. برنامه‌ریزی به عنوان دانش و فعالیتی که در ابعاد زمان و فضا رخ می‌دهد باید تغییر موضع دهد. (fridman, 1993). در این میان همواره تاکید بر نقش محله‌ها و لزوم برنامه‌ریزی محله محور به گونه‌ای دیگر در راستای سیاست‌ها و خط مشی‌های پیشنهادی سازمان ملل نیز بوده است (اقتصادی، ۱۳۹۱، ۸۳).

امروزه مشارکت‌ها مردمی، یکی از راه‌های رسیدن به پیشرفت و توسعه می‌باشد. با مطالعه سیر تکاملی جوامع بشری مشاهده می‌شود. پیشرفت و توسعه پایدار هنگامی میسر شده است که انسان‌ها در جریان زندگی خود با یکدیگر مشارکت و همکاری داشته‌اند. شهر به عنوان سیستمی به هم پیوسته از عناصر انسانی و طبیعی، مؤثرترین فضا در

¹ elkin

² fridman

ارائه امکانات و خدمات رفاهی و زیستی به اجتماعات انسانی است. (رهنما، ۱۳۷۷، ۶۸). به اعتقاد صاحب نظران، مشارکت، موجب افزایش شایستگی و کرامت در افراد میگردد و به عنوان یک عنصر حیاتی در فرایند مدیریت شهری، حلقه گمشده فرایند توسعه شهری محسوب می‌شود. بنابراین می‌توان گفت که مشارکت مردم در امور شهر می‌تواند در ایجاد تعادل شهری نقش ارزنده‌ای ایفا نماید. رابطه شهر و شهروندی دوسویه است. انسان‌ها شهر را می‌سازند و شرایط شهرها در زندگی آنها تأثیر قاطع و امکان‌ناپذیر دارد. ضرورت و اهمیت مشارکت واقعی تمام افراد جامعه در گستره فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی به منظور دستیابی به توسعه شهری و همه جانبه بر کسی پوشیده نیست. ضرورت روی آوردن به مشارکت و توسعه مشارکتی در اندیشه و نظریه‌ها و نهادهای بین‌المللی و ملی به ویژه در جهان سوم بازتاب دارد. (جمشید زاده و غفاری، ۱۳۹۰، ۱۹).

کلانشهر تهران، به عنوان پایتخت و با جمعیتی بالغ بر ده میلیون شهروند همانند بسیاری از شهرهای در حال توسعه امروزی به نوعی با مشکلات مشابه شهرهای توسعه یافته رو به رو است. در این میان منطقه ۶ تهران و در راس آن محله یوسف‌آباد، از سویی به دلیل قدیمی بودن منطقه و از سویی به دلیل استقرار در مرکزیت شهر تهران و همجواری با مرکز ثقل قدیمی شهر، یعنی محدوده بازار، میدان سید جمال‌الدین اسدآبادی و همچنین تحت تأثیر توسعه شهری تهران در دهه‌های اخیر، به تدریج عرصه تحولات کالبدی، فضایی و سیاسی تأثیر گذار در سطح ملی و حتی بین‌المللی گردیده است و این امر محلات منطقه ۶ را دستخوش تغییرات قرار داده است. (کریمی و همکاران، ۱۳۹۶، ۲۳). لذا در طی سال‌های اخیر با توجه به مسائل و مشکلات گسترده محله یوسف‌آباد نظیر مشکلات کمبود سرانه‌ها، تخلفات ساخت و سازهای شهری، نازیبایی سیمای محله‌ای خصوصاً در خیابان مستوفی و مهرام، شلوغی و ترافیک محله، شیب خیابان‌ها، تراکم بالای ساکنین محله‌ها، این محله را با ناپایداری‌های گسترده‌ای مواجه ساخته است و از این رو پژوهش حاضر به ارزیابی مهمترین عوامل موثر بر مشارکت اجتماعی شهروندان در تحقق توسعه محله‌ای است. مشارکت مردمی در طرح‌های توسعه محله‌ای از جمله موضوعاتی است که در سال‌های اخیر به صورت جدی طرح گردیده است. در این زمینه مشارکت در طرح‌های توسعه شهری آن دسته از طرح‌هایی را در بر می‌گیرد که بر حسب نیازهای ساکنین و امکانات موجود، می‌تواند زمینه رشد و پیشرفت یک محله، منطقه یا یک شهر را ممکن سازد. (شجاعی، ۱۳۹۱، ۱۷) بر اساس عوامل مذکور، پژوهش حاضر به تحلیل و ارزیابی نقش مشارکت‌های مردمی در توسعه محله‌ای با استفاده از مدل Topsis در منطقه ۶ تهران می‌پردازد و در این زمینه میزان تأثیرات مشارکت‌های مردمی بر متغیرهای مشارکت در اداره امور محله، مشارکت در حفظ فضای سبز محله، مشارکت در تصمیم‌گیری‌های شهری، اطلاع‌رسانی مشکلات محله به مدیران و سطح توسعه‌یافتگی در سطح نواحی منطقه ۶ مورد ارزیابی قرار می‌دهد.

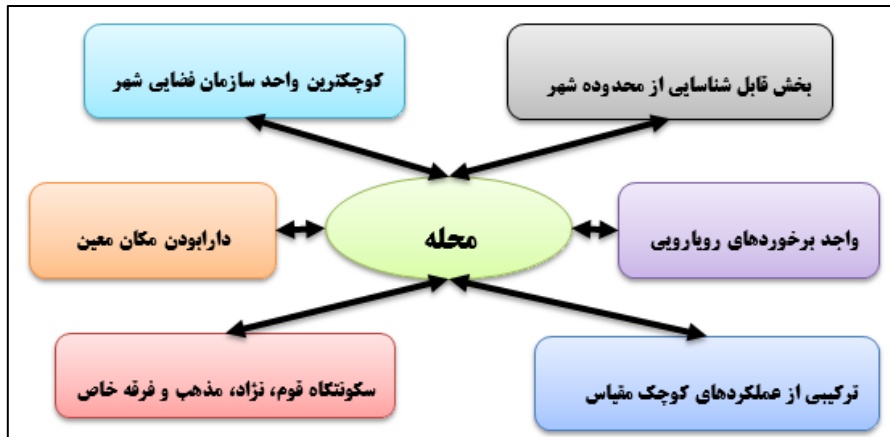
برای تدوین هر برنامه مدیریتی، نیاز به معیارها و تصمیم‌گیری‌هایی وجود دارد و تصمیم‌گیری همواره یکی از اقدامات مهم مدیران و فرماندهان در هر سازمانی اعم از تولیدی و یا انتظامی است. امروزه با توجه به سرعت و حجم اطلاعات و چالش و مشکلات پیش روی سازمان‌ها، ضرورت داشتن معیارهایی برای تعیین موقعیت و برنامه

ریزی بر اساس نقاط ضعف و قوت بیش از پیش ضروری به نظر می‌رسد. علم تحقیق در عملیات، روش‌های کمی متعددی را برای این منظور توسعه داده است، از جمله این روش‌ها می‌توان به تصمیم‌گیری چند معیاره اشاره کرد و از میان این مدل‌ها، مدل *topsis* از اهمیت خاصی برخوردار است. الگوریتم *topsis* به عنوان یک تکنیک تصمیم‌گیری چند شاخصه جبرانی بسیار قوی، برای اولویت‌بندی گزینه‌ها از طریق شبیه‌نمودن به جواب ایده‌آل است، که به تکنیک وزن‌دهی حساسیت بسیار کمی داشته و پاسخ‌های حاصل از آن تغییر عمیقی نمی‌کند. در این روش، گزینه انتخاب شده باید کوتاه‌ترین فاصله را از جواب ایده‌آل و دورترین فاصله را از ناکارآمدترین جواب داشته باشد. در روش *topsis*، به اجمال ماتریس $m \times n$ که دارای m گزینه و n معیار است، ارزیابی می‌گردد. بر این اساس در این پژوهش ضمن معرفی محدوده‌ی منطقه مورد مطالعه، وضعیت و موقعیت نواحی منطقه ۶، با توجه به اطلاعات گردآوری شده و بررسی‌های میدانی مطرح گردیده است، سپس شاخص‌های کمی و کیفی در ارتباط با مشارکت اجتماعی تعیین می‌شود. با استفاده از مدل تاپسیس در ۶ مرحله داده‌ها و اطلاعات میدانی، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. در نهایت یک نوع اولویت‌بندی در این نواحی با توجه به معیارها و گزینه‌های انتخابی انجام شده است.

مبانی نظری

محلّه

محلّه به مثابه سلول اصلی شهر سنتی در ایران، سکونتگاه قوم، نژاد، مذهب یا فرقه‌های خاص است. جامعه شهری رنگ گرفته از نظام عشیره‌ای، در روند شکل‌گیری خود مجموعه‌هایی را ایجاد کرد که به محلّه معروف شدند. از ابتدای بنای شهرهای اسلامی و حتی قبل از اسلام، هر قوم و قبیله‌ای تحت شرایط خانوادگی، منافع مشترک و شبکه‌های خویشاوندی، محلّه‌ای جداگانه در شهر بنا می‌کرد. نیاز همبستگی داخلی از یک سوء و تجدید گروه اجتماعی خودی در مقابل دیگران از سوی دیگر، لزوم خودکفایی نسبی را در زمینه خدمات و تأسیسات لازم را توجیه می‌کرد. (مصطر زاده، ۱۳۹۱) در زمان حاضر تعریف از محلّه تغییراتی بنیادی کرده است و بیشتر ضوابط رسمی و قراردادی مبانی تعریف محلّه است. در تعریف و تبیین مفهوم محلّه در شهرهای ایران این واژه را می‌توان از دو منظر تاریخی و قانونی مورد بررسی قرار داد. در برداشت تاریخی خصوصیات غالب شهرهای اسلامی در ساختار کالبدی و اجتماعی شهرها به واسطه تأثیرپذیری از هویت ایرانی اسلامی نمود بارزی داشته است، به گونه‌ای که محلّه به عنوان یکی از اجزاء و عناصر شهر ایرانی اسلامی و تشکیل دهنده ساختار و استخوان‌بندی شهر تلقی می‌شود و محدوده آن نیز به واسطه وابستگی قومی، نژادی و مذهبی، حرفه‌ای و طبقاتی تعریف شدنی است. (حسینی، ۱۳۸۹). در برداشت حقوقی و قانونی، بررسی قوانین فعلی نشان می‌دهد مهمترین قانونی که محلّه در آن تعریف شده است، قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری سال ۱۳۶۲ است؛ «طبق تبصره ۲ ماده ۴ این قانون محلّه مجموعه ساختمان‌های مسکونی و خدماتی است که از لحاظ بافت اجتماعی، ساکنان خود را اهل آن می‌دانند و دارای محدوده معین است. حدود محلّه‌های شهری تابع تقسیمات شهری است.

شکل ۱: جمع بندی مفاهیم مرتبط با محله منبع: نگارندگان

کارکرد محله‌های شهری

امروزه دسترسی به وسایل نقلیه و امکان سفرهای سریع سبب شده که مردم خود را در انتخاب مکان‌های خرید، تفریح، کار، آموزش و ... آزاد ببینند، حتی اگر برای رسیدن به آنها مسیرهای طولانی را طی کنند. این امر سبب می‌شود که خصوصاً در شهرهای بزرگ وقت زیادی تلف شود و مشکلات گوناگونی چون ترافیک، تأخیر زمانی و غیره پیش آید. لذا بهتر است با پیش‌بینی این گونه مراکز در سطح محله‌ها (در حد امکان و توجه به نیازهای مرتبط روزانه و هفتگی) و ایجاد جاذبه، اهالی را به استفاده از امکانات محلی تشویق کرد. توسعه ارتباطات و نفوذ وسایل جمعی به داخل منازل، صرف وقت زیاد در رفت و آمد بین محل کار و سکونت، عدم وجود پیوندهای قومی و ... بین اهالی، دسترسی به امکاناتی چون پست، تلفن، آتش‌نشانی، اورژانس و ... دیگر جایی برای احساس نیاز به برقراری ارتباط با همسایگان باقی نمی‌گذارد. (علیان، ۱۳۹۳، ۴۸)

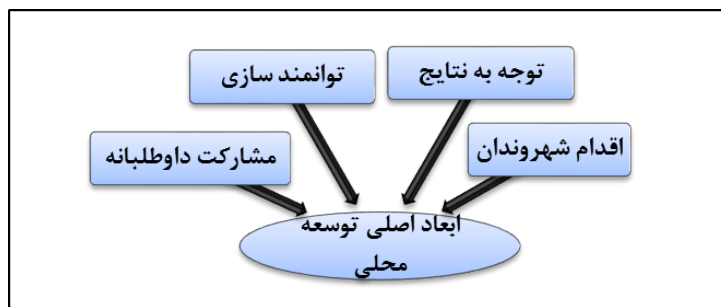
با بررسی متون و بافت‌های شهری گذشته که هنوز دچار دگرگونی عمده‌ای نشده‌اند می‌توان کارکردهای زیر را برای محلات برشمرد:

شکل ۲: کارکردهای محله‌های شهری منبع: نگارندگان

توسعه محله‌ای

با مطرح شدن محله به عنوان «سلول زندگی شهری» تحقق توسعه پایدار نیز تنها در قالب توسعه محله‌ای و در مقیاس محلی و در ادامه تفکر «جهانی‌بیندیش، محلی عمل کن» دنبال شد (معصومی، ۱۳۹۰، ۶۲). با این مقدمه نظریه توسعه محله‌ای پایدار در چند دهه اخیر تفکر نوینی در شیوه توسعه محلات شهری ارائه نموده است. غالباً اصطلاحات دیگری نیز وجود دارد که تا حدودی به این مفهوم اشاره می‌کنند و یا در ارتباط هستند از جمله آنها می‌توان به توسعه سبز، محیط مصنوع پایدار، اجتماع سبز، جوامع پایدار و جامعه سالم اشاره نمود. توسعه پایدار کوچکترین پاره شهری، منوط به بهره‌برداری و استفاده از منابع طبیعی، انسانی و اکولوژیک به گونه‌ای است که همه ساکنین حال و آینده از سطح مناسبی از بهداشت، امنیت، انسجام اجتماعی برخوردار بوده و محیط زیست مطلوب و اقتصادی پویا را تجربه کنند (کلاین^۱، ۲۰۰۵، ۱۶۲). توسعه پایدار محلی بر پایه توسعه اجتماعات محلی بنا می‌شود و حل مشکلات از درون محله با ترکیب سرمایه‌های طبیعی، کالبدی، انسانی و اجتماعی مقدور خواهد شد و به بیانی توسعه پایدار محلی رویکردی متوجه به اجتماعات محلی دارد و این عنصر بیشترین نقش را برای دستیابی به این مهم داراست (خاکپور و همکاران، ۱۳۸۸، ۶۲). آنچه در رویکرد توسعه محله‌ای هدف غائی به شمار می‌رود، مردم و تأمین نیازهای اولیه و اساسی آنان با توجه به محیط زندگی آنهاست (فنی و صارمی، ۱۳۹۲، ۳۷).

شکل ۳: ابعاد توسعه محلی منبع: نگارندگان

مشارکت و مشارکت اجتماعی

مشارکت عبارت است از دخالت موثر اعضای یک گروه یا جامعه (یا نمایندگان آنها) در تمامی فعالیت‌ها و تصمیم‌گیری‌هایی که به کل گروه یا جامعه مربوط می‌شود.

مشارکت اجتماعی نیز به عنوان یکی از شاخصه‌های سرمایه اجتماعی دلالت بر گسترش روابط بین گروهی در قالب انجمن‌های داوطلبانه، اتحادیه‌ها و گروه‌هایی دارد و معمولاً خصلتی غیردولتی دارند، که سیاست‌های اجتماعی و درگیر ساختن مردم در فرآیندهای اجتماعی مختلف را هدف خود می‌دانند.

مولفه‌های توسعه شهری پایدار در عرصه‌های عمومی شهر

عرصه‌های عمومی مهمترین بخش شهرها و محیط‌های شهری هستند. در چنین عرصه‌هایی بیشترین تماس، ارتباط و تعامل بین انسان‌ها رخ می‌دهد. این عرصه‌ها تمام بخش‌های بافت شهری را که مردم به آن دسترسی فیزیکی و

¹ Kline.

بصری دارند، در برمی‌گیرد. بنابراین این مکان‌ها از خیابان‌ها، پارک‌ها و چهارراه‌ها تا ساختمان‌های محصورکننده آنها را شامل می‌شود. (امینی، ۱۳۹۶)

اما به واقع عرصه‌های عمومی سرزنده، کارا و پویا، عالی‌ترین حوزه‌های پاسخگویی به نیازهای اجتماعی شهروندان هستند که فرصت پاسخگویی به نیازهایی چون نیاز به حضور در جمع و برقراری تعامل منطقی با دیگران را برای انسان فراهم می‌آورند. اما در رویکرد توسعه شهری پایدار و به منظور ایجاد عرصه‌های عمومی کارا، سرزنده و پویا، مؤلفه‌هایی از سوی صاحب نظران ارائه شده است. در این بین به نظر می‌رسد کامل‌ترین و جامع‌ترین مؤلفه‌ها را کرمونا در کتاب (فضاهای شهری، مکان عمومی) ارائه می‌دهد. در این بین برخی از این مؤلفه‌ها بر لزوم حضور، مشارکت، فعالیت و برقراری تعاملات اجتماعی از سوی گروه‌های اجتماعی مختلف در عرصه‌های عمومی شهری تأکید دارند. (علیان، ۱۳۹۳، ۴۷)

مطالعات متعددی در زمینه تحلیل عوامل موثر بر مشارکت اجتماعی شهروندان در تحقق توسعه محله ای و موضوعات مرتبط با آن صورت گرفته است اما در خصوص موضوع حاضر در منطقه ۶ تهران تا کنون تحقیق، مقاله، پایان نامه و کتابی به ثبت نرسیده است. از این رو مهمترین آثار مرتبط با مقاله حاضر به صورت موارد زیر است:

عزیزی، ۱۳۹۷، به بررسی امکان‌سنجی ایجاد و توسعه پارک‌های جیبی با رویکرد مشارکت شهروندان مطالعه موردی: محلات (زیباشهر و امیرکبیر) شهرزنجان پرداخت. در این زمینه یافته‌های تحقیق نشان داد که وجود امنیت و اعتماد در ایجاد پارک‌های جیبی برای مشارکت شهروندان تأثیر بسزایی دارد. آن‌ها تمایل خود را این‌گونه پاسخ داده‌اند که امنیت پارک‌های جیبی اولویت آن‌ها می‌باشد. و با ایجاد NGOهای محلی آن‌ها رغبت بیشتری برای مشارکت دارند. اما تأثیر مشارکت مالی شهروندان نشان می‌دهد، پاسخگویان آن‌چنان تمایلی به پرداخت بخشی از هزینه‌های ایجاد و توسعه پارک جیبی به شهرداری را ندارند ولی در صورت به دست آوردن سود از طریق مشارکت برای پارک جیبی مایل به مشارکت می‌باشند.

قبادی، ۱۳۹۷، به بررسی بهبود فرآیند مدیریت شهری با تکیه بر رویکرد شهرسازی مشارکتی (نمونه موردی: شهر آمل) پرداخت.

این مقاله برآن است تا مشارکت و شهرسازی مشارکت و مدیریت در برنامه‌ریزی شهری را با در نظر گرفتن معیارها و شاخص‌ها (اعتماد، آگاهی، مشارکت مردمی، نظارت، انسجام) تا حد امکان بررسی نموده و اهداف و تدابیر مطلوب جهت نهادینه کردن فرهنگ مشارکت را پیشنهاد دهد. بنابراین می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که هر اندازه شناخت افراد از ابعاد مشارکت بیشتر باشد گرایش به مشارکت آنها نیز بیشتر خواهد بود هر اندازه فرد احساس تعلق بیشتری به محل سکونت خود داشته باشد، گرایش وی به مشارکت افزایش خواهد یافت.

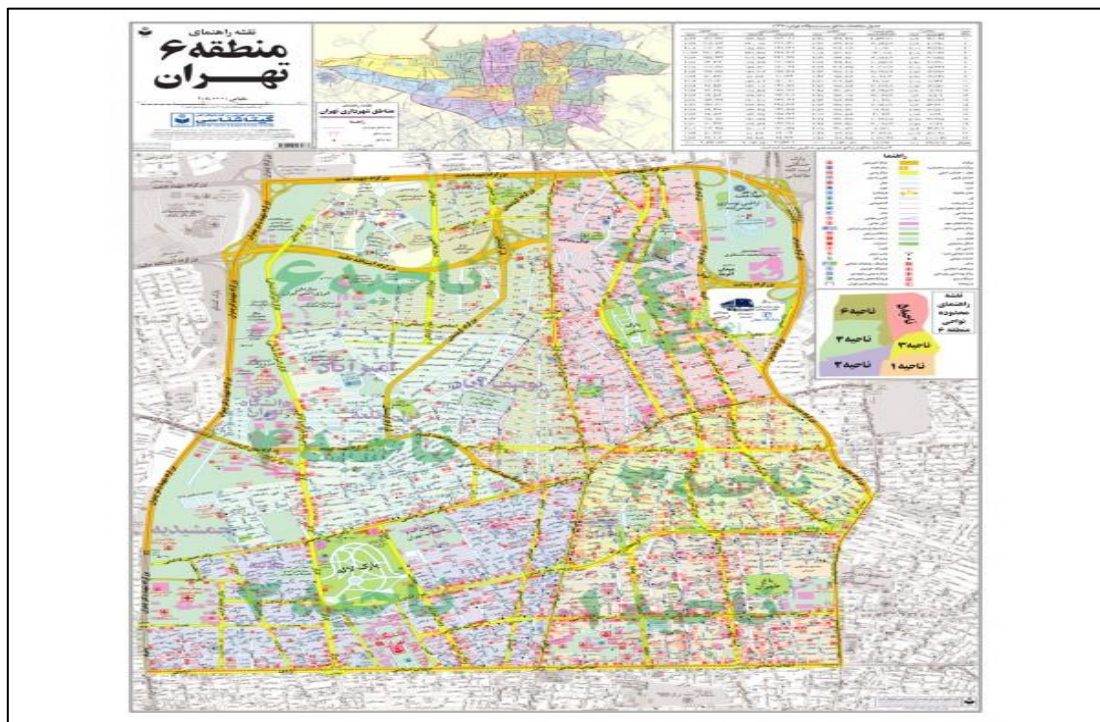
احمدیان، ۱۳۹۷، به ارزیابی نقش اقدامات بازآفرینی در افزایش مشارکت شهروندان و ارتقا کیفیت زندگی آنها در محلات بازآفرینی شده شهری، محله نیروگاه سبزوار پرداخت. نتایج نشان داد که هدف از اجرای سیاست‌های بازآفرینی شهری و برنامه‌های تجدید حیات شهری، ارتقاء شرایط کیفی زندگی در سکونت‌گاه‌ها از طریق

ایمن سازی و مقاوم سازی ساختمان‌ها، توسعه و بهبود زیرساخت‌های شهری، تامین خدمات شهری مورد نیاز، آموزش ساکنان، ایجاد فرصت‌های شغلی، تقویت نهادهای مدیریت محلی و دفاتر خدمات محله‌ای مردم نهاد، الگوسازی و ترویج قواعد و دستورالعمل‌های کیفی ساخت و ساز است که در این زمینه بر اساس نتایج تحقیق مشخص گردید که اقدامات بازآفرینی در افزایش مشارکت شهروندان و ارتقاء کیفیت زندگی آنان تاثیر گذار خواهد بود.

هنرمند، ۱۳۹۷، به بررسی الگوی مشارکت اجتماعی در نوسازی بافت فرسوده از طریق تسهیل گری محلی (مورد پژوهی محله علی قلی آقا) پرداخت. هدف پژوهش حاضر، بررسی میزان جلب مشارکت شهروندان در بافت فرسوده و تاریخی محله علی قلی آقا در حال حاضر که دفتر تسهیل گری ندارد و همچنین بررسی میزان نقش دفتر تسهیل گری در جلب مشارکت شهروندان می‌باشد. پس از مشخص شدن شاخص‌ها و زیر شاخص‌ها و تدوین پرسشنامه اطلاعات به دست آمده از برداشت میدانی مورد تحلیل قرار گرفت و روابط مشخص شد. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که اکثریت کارشناسان متعقدند که دفتر تسهیل گری باعث افزایش چشمگیر جلب مشارکت ساکنین می‌شود همچنین طبق پاسخ شهروندان به پرسشنامه حاکی از آن است میزان جلب مشارکت شهروندان در محله در حد کمی می‌باشد.

موقعیت جغرافیایی منطقه ۶ تهران

منطقه ۶ شهرداری تهران یکی از مناطق شهری تهران است که در مرکز این شهر واقع شده است.

شکل ۱. مرزبندی نواحی منطقه ۶ تهران،

منبع: (شهرداری منطقه ۶ تهران)

این منطقه از شمال به بزرگراه همت از غرب به بزرگراه چمران از شرق به بزرگراه مدرس و خیابان مفتح و همچنین از جنوب به خیابان انقلاب محدود می‌شود. این منطقه با مساحتی معادل ۲۱۳۸/۴۵ هکتار حدود ۲/۳ درصد از سطح شهر تهران را شامل می‌گردد. این منطقه شامل ۶ ناحیه و ۱۸ محله می‌باشد. خوابگاه‌های دانشجویی در منطقه ۶ تهران، بافت جمعیتی و اجتماعی این منطقه را کاملاً تحت تأثیر قرار داده است. (نیکو، ۱۳۹۷، ۱۲۸) همچنین این منطقه با مساحتی معادل ۲۱/۲ کیلومتر مربع، حدود ۳/۲ درصد از سطح شهر را در بر می‌گیرد که از این نظر در رتبه سیزدهم مناطق شهر تهران قرار دارد. مساحت منطقه به ۶ ناحیه و ۱۸ محله تقسیم شده و بیش از ۳۰ درصد ساختمان‌های دولتی و خصوصی را در خود جای داده و به لحاظ موقعیت جغرافیایی در حوزه مرکزی شهر تهران واقع است. (نیکو، ۱۳۹۷، ۱۲۸)

معیارهای ارزیابی مشارکت مردمی در سطح محله‌های ناحیه‌های منطقه ۶ تهران

بر اساس مصاحبه‌های صورت گرفته با صاحب نظران حوزه‌های جغرافیای سیاسی، مدیریت شهری و جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، پنج معیار، میزان مشارکت در اداره امور محله، مشارکت در حفظ فضای سبز محله، مشارکت در تصمیم‌گیری‌های شهری، اطلاع‌رسانی مشکلات محله به مدیران و سطح توسعه‌یافتگی محله مورد بررسی قرار گرفت. از آن جایی که معیارهای مطرح شده هرکدام به صورت معیارهای کیفی می‌باشند، این معیارها به صورت طیف لیکرت: خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد و به صورت مثبت از یک دیگر تفکیک می‌شوند. سپس در راستای تبدیل شاخص‌های کیفی به کمی و قرار دادن آنان در ماتریس ارزیابی و تصمیم‌گیری از مقیاس دو قطبی فاصله‌ای استفاده می‌گردد. در این راستا جدول شماره ۱، ماتریس ارزیابی و تصمیم‌گیری معیارهای مورد سنجش مدل topsis را در سطح نواحی منطقه ۶ تهران به نمایش می‌گذارد و جدول شماره ۲، ارزش‌گذاری مقیاس‌های دو قطبی فاصله‌ای را نمایش می‌دهد.

جدول شماره ۱. ماتریس ارزیابی و تصمیم‌گیری معیارهای مورد سنجش مدل topsis را در سطح نواحی منطقه ۶ تهران

شاخص مرکز	نام محله‌ها	میزان مشارکت در اداره امور محله	مشارکت در حفظ فضای سبز محله	مشارکت در تصمیم‌گیری‌های شهری	اطلاع‌رسانی مشکلات محله به مدیران	سطح توسعه‌یافتگی محله
ناحیه ۱	ولیعصر ایران‌شهر	خیلی کم	خیلی زیاد	متوسط	زیاد	کم
ناحیه ۲	وصال-کشاورز- جمشید آباد	کم	زیاد	کم	خیلی زیاد	زیاد
ناحیه ۳	بهبخت آباد-سنایی	کم	متوسط	متوسط	زیاد	متوسط
ناحیه ۴	امیرآباد-فاطمی	زیاد	زیاد	خیلی کم	خیلی کم	متوسط
ناحیه ۵	ساعی-یوسف آباد نظامی گنجوی	زیاد	خیلی زیاد	کم	متوسط	زیاد
ناحیه ۶	جهاد-یوسف آباد- والفجر	کم	زیاد	زیاد	کم	خیلی زیاد

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول شماره ۲. ارزش‌گذاری مقیاس دو قطبی فاصله‌ای

۰	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
	خیلی کم		کم		متوسط		زیاد		خیلی زیاد	

منبع: یافته‌های پژوهش

بر اساس این مقیاس‌ها، معیارهای کیفی اندازه‌گیری و به معیارهای کمی تبدیل گردیدند، که نتایج آن در جدول ۳، منعکس شده است. جدول شماره ۳، ماتریس ارزیابی و تصمیم‌گیری کمی معیارهای مورد سنجش مدل topsis را در سطح نواحی منطقه ۶ تهران به نمایش می‌گذارد.

جدول شماره ۳. ماتریس ارزیابی و تصمیم‌گیری

ناحیه	میزان مشارکت در امور محله	مشارکت در حفظ فضای سبز محله	مشارکت در تصمیم‌گیری‌های مدیran	اطلاع‌رسانی مشکلات محله به سطح محله	توسعه‌یافتگی
ناحیه ۱	1	9	5	7	3
ناحیه ۲	3	7	3	9	7
ناحیه ۳	3	5	5	7	5
ناحیه ۴	7	7	1	1	5
ناحیه ۵	7	9	3	5	7
ناحیه ۶	3	7	7	3	9

منبع: یافته‌های پژوهش

پس از ارزیابی ماتریس تصمیم، مراحل و گام‌های بعدی روش topsis به شرح زیر انجام می‌گیرد:

گام اول: بی‌مقیاس سازی ماتریس تصمیم (N):

به منظور بی‌مقیاس سازی ماتریس تصمیم‌گیری روش‌های مختلفی وجود دارد، که یکی از این روش‌ها بی‌مقیاس سازی نورم است.

در این نوع بی‌مقیاس سازی هر عنصر ماتریس تصمیم‌گیری را بر مجذور مجموع مربعات عناصر هر ستون تقسیم می‌کنیم، بدین طریق کلیه ستون‌های ماتریس تصمیم‌گیری دارای واحد مشابهی می‌شوند و می‌توان به راحتی آنها را با هم مقایسه کرد.

$$\frac{x_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m x_{ij}^2}}$$

جدول شماره ۴ بی‌مقیاس سازی ماتریس ارزیابی و تصمیم‌گیری کمی را به نمایش می‌گذارد.

جدول ۴. بی‌مقیاس سازی ماتریس ارزیابی و تصمیم‌گیری کمی

ناحیه	میزان مشارکت در امور محله	مشارکت در حفظ فضای سبز شهری	مشارکت در تصمیم‌گیری‌های مدیran	اطلاع‌رسانی مشکلات محله به سطح محله	توسعه‌یافتگی
1	0.09	0.49	0.46	0.48	0.19
2	0.27	0.38	0.28	0.62	0.45
3	0.27	0.27	0.46	0.48	0.32
4	0.62	0.38	0.09	0.07	0.32
5	0.62	0.49	0.28	0.34	0.45
6	0.27	0.38	0.64	0.21	0.58

منبع: یافته‌های پژوهش

$d_j = 1 - E_j$ در ادامه گام‌های بعدی نیز برای به دست آوردن ماتریس بی‌مقیاس موزون (V)، بری به دست آوردن مقدار K از رابطه ۳ استفاده می‌نماییم.

$$\frac{1}{\ln(m)} = \frac{1}{\ln 6} = 0.55$$

جدول شماره ۵. محاسبه ماتریس بی‌مقیاس موزون

	c1	c2	c3	c4	c5
Ej	۱,۱۹۳	۱,۳۴۴	۱,۲۳۳	۱,۲۲۱	۱,۳۰۲
Wi	۰,۹۱۶	۱,۰۳۲	۰,۹۴۷	۰,۹۳۷	۱,۰۰۰
Dj	2.193	2.344	2.233	2.221	2.302

منبع: یافته‌های پژوهش

در گام سوم، اکنون می‌بایست ایده آل‌های مثبت و منفی را برای هر شاخص محاسبه نمود. برای شاخص با جنبه مثبت، ایده آل مثبت بزرگترین مقدار V است و بر عکس برای شاخص با جنبه منفی ایده آل مثبت بزرگترین مقدار ماتریس V است. همچنین ایده آل منفی برای شاخصی با جنبه ایده آل مثبت، کوچکترین مقدار ماتریس V است و ایده آل منفی برای شاخص منفی نیز بزرگترین مقدار ماتریس V می‌باشد.

$$V_j^+ = [\text{Min } V_{i1}, \text{max } V_{i2}, \text{max } V_{i3}, \text{max } V_{i4}, \text{max } V_{i5}, \text{max } V_{i6}]$$

جدول شماره ۶. تعیین راه حل ایده آل مثبت و ایده آل منفی

	c1	c2	c3	c4	c5
Max	0.57	0.51	0.61	0.58	0.58
Min	0.08	0.28	0.09	0.06	0.19

منبع: یافته‌های پژوهش

در گام چهارم در راستای به دست آوردن میزان فاصله هر گزینه از ایده آل مثبت و منفی از رابطه‌های زیر استفاده می‌شود:

$$d_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^m (V_{ij} - V_j^+)^2}$$

فاصله از ایده آل مثبت :

$$d_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^m (V_{ij} - V_j^-)^2}$$

فاصله از ایده آل منفی :

جدول شماره ۷: ارزیابی میزان فاصله هر گزینه تا ایده آل‌های مثبت و منفی

ID	di+	di-
1	0.45	0.75
2	0.42	0.69
3	0.44	0.63
4	0.93	0.17
5	0.67	0.46
6	0.43	0.75

منبع: یافته‌های پژوهش

در گام بعد نیز در راستای تعیین نزدیکی نسبی CL_i (راه حل ایده آل) محاسبه می‌شود. رای این کار نیز از رابطه زیر استفاده می‌گردد:

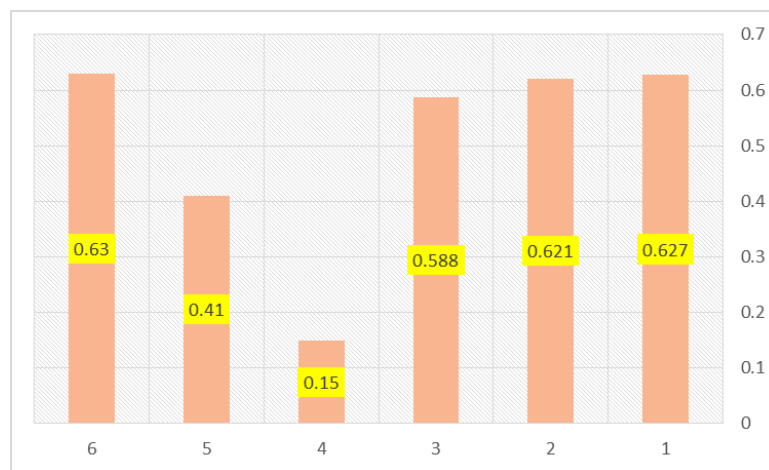
$$CL_i^* = \frac{d_i^-}{d_i^- + d_i^+}$$

جدول شماره ۸. ارزیابی نهایی میزان مشارکت

ناحیه	وضعیت مشارکت
ناحیه ۱	۰,۶۲۷
ناحیه ۲	۰,۶۲۱
ناحیه ۳	۰,۵۸۸
ناحیه ۴	۰,۱۵
ناحیه ۵	۰,۴۱
ناحیه ۶	۰,۶۳

منبع: یافته‌های پژوهش

در زمینه ارزیابی نهایی میزان مشارکت شهروندان در سطح محله‌های منطقه ۶ تهران، نتایج نهایی آن به صورت جدول شماره ۸ و نمودار شماره ۱ است.

نمودار شماره ۱. ارزیابی نهایی میزان مشارکت شهروندان نواحی منطقه ۶ در فرآیند توسعه محله‌ای

منبع: یافته‌های پژوهش

بر اساس نتایج نهایی جدول شماره ۸ و نمودار شماره ۱، این چنین به نظر می‌رسد که نواحی ۱، ۲ و ۶ از میزان مشارکت تقریباً یکسان و بالایی برخوردار می‌باشند و در این میان ناحیه ۴ و پس از آن ناحیه ۵ از کمترین میزان مشارکت در سطح منطقه ۶ تهران برخوردار می‌باشند. در نهایت در راستای رتبه بندی گزینه‌ها نیز به ترتیب ناحیه ۱ با ۰,۶۲۷، پس از آن ناحیه ۶ با ۰,۶۳، پس از آن ناحیه ۲ با ۰,۶۲۱ به نظر می‌رسد سه ناحیه حاضر از نظر مشارکت مردمی در زمینه توسعه محله‌ای از شرایط مساعدتری برخوردار هستند. پس از این نواحی، ناحیه ۳ با ۰,۵۸۸ نیز نسبتاً از شرایط مساعدی در زمینه مشارکت مردمی برخوردار است. پس از آن ناحیه ۵ با ۰,۴۱ و در نهایت ناحیه ۴ با ۰,۱۵ از شرایط کاملاً نامساعدی در زمینه مشارکت مردمی در توسعه محله‌ای برخوردار می‌باشند.

نتیجه‌گیری و دستاورد علمی پژوهشی

امروز مشارکت مردمی، یکی از راه‌های رسیدن به پیشرفت و توسعه می‌باشد. با مطالعه سیر تکاملی جوامع بشری مشاهده می‌شود که پیشرفت و توسعه پایدار هنگامی میسر شده است که انسانها در جریان زندگی خود با یکدیگر مشارکت و همکاری داشته‌اند و همواره رشد شهرنشینی و شکل‌گیری مقیاس جدیدی از رشد شهری در طی دهه‌های اخیر موجب شده که شهر و شهرسازی معاصر با چالش‌های نوینی مواجه گردد. به دلیل گستردگی ابعاد و

تغییر در ماهیت مسائل شهری و پیچیدگی این مسائل و جنبه‌های مختلف مسئله به منظور حل پایدار آنها را گریز ناپذیر ساخته است. یکی از موضوعات مهم و حیاتی امروز شهرهای کشور، گسترش نقش مردم در فرایند توسعه شهری است. مبحث مشارکت در ایران نیز با مسائل آشکار و پنهانی روبروست که در حال حاضر تبدیل به یکی از موضوعات مهم مدیریت شهری خاصه در فرآیند تحقق توسعه شهری شده است و مهمترین بخش در توسعه شهری، شهروندان می‌باشند. هر چقدر هم که مدیران و برنامه‌ریزان پیشنهادات و برنامه‌های خود را جهت تحقق توسعه اعمال نمایند، مادامی که شهروندان و مردم مایل به همکاری نباشند، اهداف پایداری محقق نخواهد شد. لذا در این راستا مشارکت آحاد مردم و شهروندان موردنیاز است. مشارکت مردم در امور شهر می‌تواند در ایجاد تعادل شهری نقش ارزنده‌ای ایفا نماید. رابطه شهر و شهروندی دوسویه است. انسان‌ها شهر را می‌سازند و شرایط شهرها در زندگی آنها تأثیر قاطع و امکان ناپذیر دارد. ضرورت و اهمیت مشارکت واقعی تمام افراد جامعه در گستره فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی به منظور دستیابی به توسعه شهری و همه جانبه بر کسی پوشیده نیست. منطقه ۶ تهران، به عنوان یکی از مناطق مهم و مرکزی شهر تهران، و با دارا بودن ویژگی‌هایی نظیر بافت قدیمی شهری، استقرار مراکز مهم دولتی و خصوصی کشور در این منطقه و همجواری با مرکز ثقل قدیمی شهر از این رو محله‌های آن را دستخوش تغییرات گسترده‌ای کرده است. و مسائل مربوطه مشکلات و چالش‌هایی نظیر چالش‌های کالبدی، زیرساختی، مدیریتی و اجتماعی برای محله‌های منطقه ۶ فراهم آورده است و از این رو یکی از راه کارهای توسعه محله‌ای منطقه ۶ تهران، مشارکت شهروندان در این امر می‌باشد. در این راستا نیز پژوهش حاضر به منظور ارزیابی تأثیرات مشارکت‌های مردمی در توسعه محله‌ای، به تحلیل و ارزیابی مشارکت‌های مردمی در توسعه محله‌ای با استفاده از مدل تاپسیس پرداخته است و در این زمینه پنج معیار، میزان مشارکت در اداره امور محله، مشارکت در حفظ فضای سبز محله، مشارکت در تصمیم‌گیری‌های شهری، اطلاع‌رسانی مشکلات محله به مدیران و سطح توسعه‌یافتگی محله مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که نواحی ۱، ۲ و ۶ از میزان مشارکت تقریباً یکسان و بالایی برخوردار می‌باشند و در این میان ناحیه ۴ و پس از آن ناحیه ۵ از کمترین میزان مشارکت در سطح منطقه ۶ تهران برخوردار می‌باشند.

در راستای ارتقاء توسعه محلی محله‌های منطقه ۶ با رویکرد مشارکت شهروندان پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

۱. افزایش انگیزه تشکیل شورایی‌ها و تشویق به حضور ساکنین محله در جلسات شورایی‌های محله‌های منطقه ۶.
۲. استفاده از تکنولوژی ارتباطات و اطلاعات (ICT) در ایجاد زمینه‌ی مناسب برای مشارکت مردم در مدیریت شهری و تسهیل دخالت شهروندان در تهیه طرح‌ها و برنامه‌ریزی شهری مورد توجه مسئولان و متخصصان شهری قرار گیرد.
۳. طراحی عرصه‌های تجمع عمومی به گونه‌ای که تلفیقی از فضاهاى خدماتی، تفریحی به منظور ارتقاء تعاملات اجتماعی میان ساکنین محله‌ها به وجود آید.

۴. حضور فعال شورایاری‌ها، مدیران شهری و کارکنان شهرداری منطقه ۶ به صورت مجازی در شبکه‌های مجازی و توانایی برقراری ارتباط میان شهروندان و مدیران شهری و مسئولین محله.

لذا؛ پیشنهاد می‌گردد؛

به جهت تقویت فرایند توسعه شهری، زمینه و محیطی مناسب حال و ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی، برای زندگی راحت و موثر شهروندان فراهم شود. برای این منظور چهارچوب ذیل برای سیستم‌های مدیریت شهری پیشنهاد می‌شود؛

حفاظت از محیط فیزیکی شهر، پایش و کنترل منظر و نمای شهری و معماری شهری، کنترل و بهبود بهداشت و نظافت شهری، ارتقاء سطح سلامت و خدمات بهداشتی، بهینه سازی و توسعه ناوگان حمل و نقل عمومی، توجه به عمران و بهینه سازی زیرساخت‌های عمرانی و رفاهی شهری، ترویج فرهنگ شهروندی و زندگی مشارکتی در شکل اجزایی متحد و هم کارکرد، در مقام پاسخ گو قرارگرفتن در برابر شهروندان و ... همچنین نهاد حاکمیت نیز در صورت تمایل به توسعه و نیل به توسعه‌ای پایدار برخی تغییرات و شرایط و الزامات را به شرح ذیل فراهم آورد؛

- مطالعه، بررسی و امکان سنجی جهت واگذاری و تفویض مسئولیت‌ها و اختیارات به نهادهای اجتماعی
- انتقال مسئولیت و وظایف برنامه‌ریزی، مدیریت به مجموعه مدیریت شهری
- گردآوری و تخصیص منابع از سوی دولت و سازمان‌های مرکزی به مدیریت شهری
- بهبود و توسعه ساختار سازمانی و تشیکلاتی سیستم و امور قانونی و تسهیل در انجام امور مشتریان
- بهبود شیوه‌های مدیریت مالی و اقتصادی با تاکید بر مدیریت و برنامه‌ریزی استراتژیک و جامع سیستم
- ایجاد ساختار و سیستم نظارتی دقیق و کنترل امور و پایش عملکرد مجموعه‌های تحت مدیریت به جهت جلوگیری از لغزش و انحراف‌های احتمالی

منابع

- احمدیان، مریم، ۱۳۹۷، نقش اقدامات بازآفرینی در افزایش مشارکت شهروندان و ارتقا کیفیت زندگی آنها در محلات بازآفرینی شده شهری، محله نیروگاه سبزواری، پایان نامه کارشناسی ارشد، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه حکیم سبزواری.
- ارسیا، بابک، ساعی، احمد، ۱۳۹۸، تاثیر سرمایه اجتماعی دولت بر توسعه سیاسی از دیدگاه شهروندان تهرانی، فصلنامه علمی دانش سیاسی، دوره ۱۵، شماره ۱.
- اقتصادی، نهال، ۱۳۹۱، مشارکت شهروندان کلید توسعه پایدار اجتماعی در محلات شهری (محلله باغشاه شیراز)، فصلنامه هویت شهر، دوره ۷، شماره ۱۶.
- جمشیدزاده، ابراهیم، غفاری، غلامرضا، ۱۳۹۰، مشارکت‌های مردمی و امور شهری (بررسی موانع، مشکلات و راهکارهای توسعه مشارکت مردمی)، انتشارات جامعه و فرهنگ، اداره کل معاونت امور اجتماعی و فرهنگی، چاپ باران، چاپ اول، تهران.
- حسینی، روناک، ۱۳۸۹، طراحی مرکز محله پایدار (نمونه موردی منطقه ۵ تهران)، پایان نامه کارشناسی ارشد، گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی علوم تحقیقات تهران.
- خاکپور، براتعلی، عزت الله مافی، علیرضا باوان پوری، (۱۳۸۸)، نقش سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار محله‌ای (نمونه: کوی سجاده مشهد)، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۱۲.

رضایی، محمدرضا، نگین تاجی، سوده، ۱۳۹۴، بررسی راهکارهای موثر در ایجاد محله پایدار با رویکرد مشارکتی (مطالعه موردی: محله راهنمایی یاسوج)، فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، دوره ۶، شماره ۲۰.

رهنما، محمد رحیم، ۱۳۷۷، جدایی‌گزینی فضایی-مکانی شهری، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، شماره ۱.

شجاعی، مرجان، ادریسی، افسانه، ۱۳۹۱، بررسی عوامل موثر بر مشارکت اجتماعی ساکنین در تحقق طرح‌های توسعه شهری (نمونه موردی: پیاده راه سازی حوزه تاریخی شهر تهران منطقه ۱۲)، فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، دوره ۴، شماره ۱۳.

صادقی، علیرضا، پناهی، نیلوفر، زارع، پریسا، ۱۳۹۷، تبیین کیفیت‌های محیطی موثر بر مشارکت شهروندان در عرصه‌های عمومی شهری به عنوان بعد اجتماعی توسعه پایدار (مطالعه موردی: شهر شیراز)، فصلنامه معماری شهرهای ایران، دوره ۶، شماره ۲.

عزیزی، محمد صادق، ۱۳۹۷، امکان‌سنجی ایجاد و توسعه پارک‌های جیبی با رویکرد مشارکت شهروندان مطالعه موردی: محلات (زیباشهر و امیرکبیر) شهر زنجان، پایان نامه کارشناسی ارشد، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه زنجان

علیان، مهدی، ۱۳۹۳، ارزیابی و سنجش وضعیت پایداری محله‌ای با تأکید بر عملکرد مدیریت شهری در بافت تاریخی شهر یزد، پایان نامه کارشناسی ارشد، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه یزد.

فنی، زهره، صارمی، فرید، ۱۳۹۲، رویکرد توسعه پایدار محله‌ای در کلانشهر تهران مورد: محله بهار منطقه ۷، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره ۳۰.

قبادی، فاطمه، ۱۳۹۷، بهبود فرآیند مدیریت شهری با تکیه بر رویکرد شهرسازی مشارکتی (نمونه موردی: شهر آمل)، پایان نامه کارشناسی ارشد، گروه مدیریت شهری، دانشکده علوم انسانی، موسسه آموزشی عالی کمال الملک.

کریمی، آرام، مرادی، ثروت الله، تابعی، نادر، ۱۳۹۶، توسعه پایدار محله‌ای در چارچوب حکمروایی خوب شهری (مطالعه موردی: منطقه ۶ تهران)، فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی، دوره ۶، شماره ۲۲.

مضطرزاده، حامد، ۱۳۹۱، تدوین معیارهای ساختار محلات پایدار شهری (با تکیه بر اقلیم گرم و خشک ایران)، پایان نامه کارشناسی ارشد، گروه شهرسازی، دانشکده فنی و مهندسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.

معصومی، سلمان، (۱۳۸۹): توسعه محله‌ای در راستای پایداری کلانشهر تهران، تهران: انتشارات جامعه و فرهنگ.

ب- منابع لاتین

- Elkin, T., McLaren, D., & Hillman, M. (1991). *Reviving the City*. London: Friends of the Earth.
- Fridman, j, 1993, toward a non-euclidian mode of planning, *japa journal*, 59(4).
- Kline, A. (2005): *Social capital, the social economy and community development*. *Development journal of Oxford University*, 140(173).